

سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی

با تمرکز بر رویکردهای مبتنی بر بازار
(از طریق بورس‌های کالایی)

نویسندگان:

حامد سلطانی نژاد، علیرضا ناصرپور، جواد علی، مایه نارویی

شرکت بورس کالای ایران
(سهامی عام)

شرکت بورس کالای ایران
(سهام عام)

انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس
دفتر: تهران، خیابان حافظ، نرسیده به جمهوری، بن‌بست ازهری،
شماره ۱۰، تلفن: ۶۴۰۸۴۰۰۰
نمایشگاه و فروشگاه: تهران، میدان ونک، خیابان ملاصدرا،
شماره ۲۵، تلفن: ۸۸۶۴۸۱۹۲، دورنگار: ۶۴۰۸۴۹۲۶
تارنمای انتشارات: www.boursepub.ir
رایانامه: info@boursepub.ir

- سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی، با تمرکز بر رویکردهای مبتنی بر بازار (از طریق بورس‌های کالایی)
- مؤلفان: حامد سلطانی‌نژاد، علیرضا ناصرپور، جواد فلاح، محبوبه نارویی
 - ناشر: انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس
 - کارشناس چاپ: سیدعلی اصغر حسینی
 - کارشناس تولید: علی اسماعیل‌پور
 - سراج‌بند: سید احمد موسوی
 - چاپ اول: پاییز ۱۳۸۷
 - قیمت: ۳۰۰,۰۰۰ ریال
 - شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 - چاپ و صحافی: جنگر
 - شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۷۲-۱۰-۹

همه حقوق متعلق ناشر است.

عنوان و نام پدیدآور: سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی، با تمرکز بر رویکردهای مبتنی بر بازار (از طریق بورس‌های کالایی) / نویسندگان حامد سلطانی‌نژاد - [و دیگران]؛ [به سفارش] شرکت بورس کالای ایران.

مشخصات نشر: تهران: شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس، انتشارات بورس، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: ج. ۲۷۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۷۲-۱۰-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: نویسندگان حامد سلطانی‌نژاد، علیرضا ناصرپور، جواد فلاح، محبوبه نارویی.

موضوع: ۱. کشاورزی — جنبه‌های اقتصادی / Agriculture -- Economic aspects
۲. کشاورزی و دولت / Agriculture and state
۳. کشاورزی و دولت — ایران — جنبه‌های اقتصادی / Agriculture and state -- Iran -- Economic aspects
۴. کشاورزی — قیمت‌ها — حمایت / Agricultural price supports
۵. فرآورده‌های کشاورزی — صنعت و تجارت / Produce trade

شناسه افزوده: سلطانی‌نژاد، حامد، ۱۳۵۷ / Soltani Nejad, Hamed
شناسه افزوده: شرکت بورس کالای ایران
ردمبندی کنگره: ۱۳۹۵ س۹ / HD۱۴۱۵
ردمبندی دیویی: ۳۳۸/۱
شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۳۸۹۷۴

فهرس کتاب

۳	سخنی با خوانندگان.....
۵	پیشگفتار.....
۹	مخاطبان کتاب.....
۱۱	فصل اول:.....
۱۱	انواع و تجربه سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی.....
۱۳	مقدمه.....
۱۵	۱- انواع سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی.....
۱۶	۱-۱- سیاست‌های حمایتی غیرقیمتی.....
۲۱	۱-۲- سیاست‌های حمایتی قیمتی.....
۳۱	۲- بورس‌های کالایی بستر اجرای موفق سیاست‌های حمایت قیمتی بازار محور.....
۳۵	۳- تجربه سیاست‌های حمایتی کشورهای منتخب در خصوص مدیریت ریسک قیمت.....
۳۸	۳-۱- آمریکا.....

۴۱	۳-۲- اتحادیه اروپا.....
۴۴	۳-۳- برزیل.....
۵۰	۳-۴- کاستاریکا.....
۵۱	۳-۵- مکزیک.....
۵۲	۳-۶- ایران.....
۵۸	جمع‌بندی.....
۶۱	فصل دوم:.....
	بررسی و ارزیابی تحولات سیاست‌های کشاورزی کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی
۶۱	و توسعه و اقتصادهای نوظهور.....
۶۳	مقدمه.....
۶۳	۱- سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه.....
۶۴	۱-۱- شاخص‌های حمایتی سازمان همکاری اقتصادی و توسعه.....
	۲- تحولات در حمایت‌های سیاست‌های کشاورزی کشورهای عضو OECD و اقتصادهای
۷۳	نوظهور.....
۷۳	۲-۱- تحولات کلیدی اقتصاد و بازار.....
۷۷	۲-۲- چارچوب سیاست کشاورزی در کشورهای OECD.....
۸۱	۲-۳- مذاکرات چند جانبه در سازمان تجارت جهانی برای رسیدگی به سیاست‌های کشاورزی.....
۸۳	۲-۴- تحولات در حمایت از کشاورزی.....
۱۰۳	جمع‌بندی.....
۱۰۷	فصل سوم:.....
۱۰۷	ابزارهای بازاری مدیریت ریسک قیمت محصولات کشاورزی.....
۱۰۹	مقدمه.....
۱۱۰	۱- ریسک‌های قیمت کالا.....
۱۱۳	۲- از رویکرد تثبیت تا رویکرد مبتنی بر بازار.....
۱۱۳	۲-۱- رویکرد تثبیت.....
۱۱۵	۲-۲- رویکرد مبتنی بر بازار.....
۱۱۷	۳- ابزارهای مدیریت ریسک قیمت.....

۱۲۰	۱-۳- پیمان‌های آتی
۱۲۷	۲-۳- قراردادهای آتی
۱۵۵	۳-۳- قراردادهای اختیار معامله
۱۷۰	۴-۳- قراردادهای معاوضه
۱۷۴	۵-۳- بیمه درآمد
۱۷۸	۶-۳- مثال‌هایی از استفاده کشورهای در حال توسعه
۱۹۳	جمع‌بندی
۲۰۳	فصل چهارم
۲۰۳	چشم‌انداز سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در بورس کالای ایران
۲۰۵	مقدمه
۲۰۷	۱- سیاست قیمت تضمین در سال ۱۳۹۴
۲۰۹	۱-۱- اصلاح سیاست قیمت تضمین
۲۱۲	۲- سیاست قیمت تضمینی در سال ۱۳۹۵
۲۱۳	۳- راه‌اندازی معاملات قرارداد اختیار فروش برای محصولات مشمول خرید تضمینی
۲۱۴	۱-۳- رویکرد اول در استفاده از قراردادهای اختیار فروش
۲۱۶	۲-۳- رویکرد دوم در استفاده از قراردادهای اختیار فروش
۲۲۱	۴- راه‌اندازی معاملات قراردادهای آتی
۲۲۵	۵- راه‌اندازی معاملات اختیار معامله
۲۲۶	۶- راه‌اندازی معاملات گواهی سپرده کالایی
۲۲۷	۱-۶- مفهوم اساسی تأمین مالی قبض انبار
۲۲۸	۲-۶- مزایای سیستم قبض انبار
۲۳۰	۳-۶- اهمیت قانون قبض انبار
۲۳۲	۷- راه‌اندازی صندوق‌های کالایی
۲۳۵	۱-۷- صندوق‌های کالایی قابل معامله در بورس
۲۳۶	۲-۷- حوزه‌های مختلف فعالیت صندوق‌های کالایی
۲۳۷	۸- معاملات نسبه و خرید دین
۲۳۸	۱-۸- انتشار اوراق خرید دین با حضور نهاد واسطه

- ۸-۲- انتشار اوراق خرید دین بدون حضور نهاد واسط ۲۳۹
- ۸-۳- تنزیل اسناد تجاری یا اعتباری اسنادی توسط صندوق‌های کالایی یا بانک ۲۴۰
- ۹- سلف و سلف موازی استاندارد ۲۴۱
- جمع‌بندی ۲۶۲
- منابع و مأخذ ۲۶۷

سخن ناشر

شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس وابسته به سازمان بورس و اوراق بهادار، با هدف توسعه بازار، و زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در بازار سرمایه، در سال ۱۳۸۳ تأسیس گردید. این شرکت از بدو تأسیس اقدام به خدمت‌رسانی به آحاد جامعه در خصوص موضوعات مرتبط با بازار سرمایه نمود. از جمله این خدمات می‌توان به راه‌اندازی پایگاه اطلاع‌رسانی بازار سرمایه ایران^۱، راه‌اندازی سامانه اینترنتی تالار مجازی بورس ایران^۲ با هدف آموزش و آشنایی علاقه‌مندان سرمایه‌گذاری در بورس ایران با سازوکار مناسب سرمایه‌گذاری، در احداث نرم‌افزار مدیریت بورس همراه با هدف تسهیل دسترسی فعالان بازار سرمایه به اطلاعات بازار از طریق گوشی تلفن همراه و بسیاری از فعالیت‌های دیگر اشاره نمود.

یکی از فعالیت‌های اصلی این شرکت در راستای اطلاع‌رسانی و خدمت‌دهی در بازار سرمایه ایران، نشر کتب مختلف و متعدد مرتبط با مسایلی مالی و سرمایه‌گذاری است، به همین منظور شرکت در سال ۱۳۹۰، با اخذ مجوز رسمی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انتشارات بورس را تأسیس نمود. انتشارات بورس وابسته به شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس، با هدف نیل به مرجعیت کتب مالی به‌طور عام و کتب مرتبط با سرمایه‌گذاری به‌طور خاص، در داخل کشور اقدام به نشر کتب می‌نماید. امید است با انتشار این‌گونه کتب، گامی مؤثر در راستای اعتلای دانش و توانمندی فعالان بازار سرمایه برداشته شود.

۱. به نشانی: www.sena.ir

۲. به نشانی: www.irvex.ir

سخنی با خوانندگان

بخش کشاورزی همچون سایر بخش‌های اقتصاد، برخی از مشکلات و تنگناها مواجه می‌باشد که همواره در کانون توجه اندیشمندان و متخصصان این حوزه بوده است. تغییرات ناگهانی در شرایط جوی، بروز آفات، حوادث و بلایای طبیعی مانند سیل، زلزله و ... سایه‌ای از نااطمینانی را بر عرصه فعالیت‌های بخش کشاورزی گسترانده است و این موضوع کشاورزان، صاحبان صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی و حتی نهادهای نظارتی و حاکمیتی را دچار بیم، سردرگمی و بلا تکلیفی نموده و به عبارت ساده‌تر امکان برنامه‌ریزی دقیق کسب و کار را مختل می‌نماید.

بررسی سیر تحول سیاست‌های دولت در حوزه بخش کشاورزی نشان می‌دهد کشورهای توسعه یافته و برخی از کشورهای در حال توسعه با اذعان به ناکارآمدی سیاست‌های مداخله‌ای دولت، به سمت استفاده از ابزارهای مبتنی بر نظام بازار حرکت

کرده‌اند. البته این تغییر در سیاست‌ها به دلیل حساسیت‌های موجود در بخش کشاورزی به صورت تدریجی اعمال شده‌اند.

ابزارهای مالی نظیر گواهی سپرده کالایی، سلف و سلف موازی استاندارد، صندوق‌های کالایی، قراردادهای آتی و اختیار معامله و ... روش‌هایی برای تسهیل معاملات، تأمین مالی و مدیریت ریسک‌های مربوط به نوسانات قیمت در نتیجه تغییر در عوامل مؤثر بر عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی می‌باشند. بورس‌های کالایی یکی از نه‌نهایی می‌باشند که می‌توانند در ارائه راه‌کارهای مبتنی بر نظام بازار برای حل مشکلات بخش کشاورزی مشارکت نمایند. به طور کلی بورس‌های کالایی نقش بسیار مهمی در بخش کشاورزی دارند و با ارائه روش‌های گوناگون، گام بزرگی در راستای برطرف شدن برخی از محدودیت‌های موجود در بخش کشاورزی بر می‌دارند.

تاکنون کتابی در این باره تأمل بورس کالا و بخش کشاورزی و به‌کارگیری ابزارهای بازاری مدیریت ریسک کشاورزان چاپ نشده است و لذا این کتاب می‌تواند تاحدودی فتح بابی برای آغاز مطالعات بیشتر بر روی ابزارهای بازاری مدیریت ریسک در بخش کشاورزی باشد.

شایان ذکر است که علی‌رغم تلاش‌های مستمر در گام‌آوری و تألیف این مجموعه، با توجه به پیشگامی، کتاب حاضر خالی از ضعف‌ها و اشکالات نیست. لذا از تمامی مخاطبان این کتاب صمیمانه درخواست می‌نمایم که نقطه نظرات، اصلاحات خود را منتقل نمایند تا در چاپ‌های آتی کتاب لحاظ گردد. در پایان لازم می‌دانم از همکاران خود در شرکت بورس کالای ایران علیرضا ناصر پور، جواد فلاح، محبوبه زارویی و حمید شهاب‌الدینی پاریزی که در تألیف کتاب نقش بسزایی داشتند تشکر نمایم.

حامد سلطانی‌نژاد

تهران - آبان‌ماه ۱۳۹۵

پیش‌فتار

براساس گزارش پایش و ارزشیابی سیاست‌های کشاورزی، در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) و هشت اقتصاد بزرگ، در سال ۲۰۱۵ میلادی که در مجموع ۴۹ کشور با تولید حدود ۸۸ درصد از محصولات کشاورزی جهان را شامل می‌شود، ملاحظه می‌گردد که علی‌رغم وجود تفاوت‌های ساختاری کشورهای بررسی شده، اهداف سیاست‌های اقتصادی آن‌ها در موارد زیر اشتراک دارد:

۱. قابلیت سوددهی اقتصادی بخش کشاورزی و به طور کلی‌تر مناطق روستایی؛

۲. تولید مواد غذایی کافی و مغذی برای برطرف کردن نیازهای جمعیت جهانی رو به رشد و مرفه‌تر؛

۳. بهبود پایداری زیست محیطی طولانی‌مدت تولید مواد غذایی؛
رویکردهای سیاستی کشورها، ارزش‌های متفاوتی برای این اهداف قائل می‌باشند.

برخی از کشورها به دلیل اهمیت بخش کشاورزی در ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی به دنبال استفاده از حداکثر ظرفیت این بخش صرف نظر از محدودیت‌های زیست محیطی هستند در حالی که برخی دیگر از کشورها رسیدگی به محدودیت‌های زیست محیطی را که بستر فعالیت‌های کشاورزی می‌باشد، در صدر اهداف سیاست‌های این بخش قرار داده‌اند. در کنار این دو برخی دیگر از کشورها بر سیاست جانشینی واردات و افزایش تولید داخلی مواد غذایی تأکید می‌نمایند.

هرچند مطالعات نشان می‌دهد تغییر سیاست‌ها در حوزه کشاورزی با سرعت بسیار کندتری نسبت به سایر بخش‌ها در حال اعمال است ولی در طول سال‌ها مجموعه سیاست‌ها به سمت انحراف کمتر در مکانیسم بازار، توسعه سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک، کنترل اثرات مثبت و منفی زیست محیطی بخش کشاورزی و ایجاد نوآوری در شیوه‌های بهره‌وری بیشتر و نیاز کمتر به منابع زیست محیطی تکامل یافته است. بر اثر این تغییرات، سیاست‌های کنترل تجارت خارجی به منظور افزایش قیمت‌های داخلی در راستای انتقال منابع از مصرف‌کنندگان مواد غذایی به تولیدکنندگان بخش کشاورزی، به سیاست‌هایی که به دولت‌های مستقیم را برای تولیدکنندگان فراهم می‌آوردند تبدیل شده‌اند. به عبارت دیگر مداخله‌ی دولت‌ها در مکانیسم بازار و کشف نرخ کالاها براساس عرضه و تقاضا جای خود را به سیاست‌های مستقیم دولت به کشاورزان داده است.

براساس مطالعات می‌توان چشم‌انداز سیاست‌های کشاورزی در جهان را با پنج رویکرد متفاوت به شرح ذیل تقسیم‌بندی کرد:

۱. پرداخت‌های مستقیم به کشاورزان: دولت‌ها تلاش می‌کنند با پرداخت‌های مستقیم به تولیدکننده علاوه بر حمایت از کشاورزان امکان کشف نرخ قیمت کالا براساس مکانیسم عرضه و تقاضا را نیز فراهم نمایند. این سیاست که اتحادیه اروپا و سوئیس از جمله اجرا کنندگان آن می‌باشند علاوه بر هدف بهبود معیشت کشاورزان، بهبود عملکرد زیست محیطی بخش کشاورزی را از

طریق تدوین مقررات پیگیری می‌نماید.

۲. ارائه سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک: ایجاد سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک نظیر قراردادهای مشتقه و بیمه‌ها که موجب کاهش مخاطرات کاهش‌دهنده درآمد در بخش کشاورزی می‌شود از دیگر سیاست‌ها و ابزارهای حمایتی مبتنی بر نظام بازار است که توسط آمریکا و کانادا پیگیری می‌شوند.

۳. کاهش هزینه سرمایه و نهاده: اعطای یارانه به نهاده‌های کشاورزی نظیر برنج و کود که اخیراً در کشورهای اندونزی و مکزیک با اهمیت‌تر گشته‌اند و طرح‌های اعطای تسهیلات ارزان قیمت برای تحریک سرمایه‌گذاری که در برزیل، کلمبیا، روسیه و قزاقستان پیگیری می‌شوند.

۴. حمایت از قیمت بازار داخلی: این سیاست که در کشورهای چین، کلمبیا، ایسلند، اندونزی، فلپین، ژاپن، قزاقستان، کره جنوبی، نروژ، روسیه، سوئیس و ترکیه غالب می‌باشد با استفاده از تعرفه واردات و جایزه‌های صادراتی تلاش می‌کند از تولید محصولات در داخل کشور حمایت نماید.

۵. بهبود محیط کسب و کار برای کشاورزی: توسعه خدمات عمومی نظیر آموزش، زیرساخت‌های حمل و نقل، زیرساخت‌های بهداشتی و ... که منجر به بهبود فضای کسب و کار در بخش کشاورزی می‌شوند از جمله سیاست‌های این گروه می‌باشند. کشورهای استرالیا، شیلی، نیوزیلند و آفریقای جنوبی در این گروه قرار دارند.

در این کتاب از میان پنج گروه فوق، بر روی سیاست‌ها و ابزارهای حمایتی مدیریت ریسک مبتنی بر بازار بخش کشاورزی که در ارتباط با بورس‌های کالایی قرار دارند به عنوان بخشی از سیاست‌های مناسب برای کشور ایران تمرکز خواهد شد تا در انتها براساس نتایج مطالعات، پیشنهاد مشخصی برای همکاری بورس کالای ایران با بخش کشاورزی به منظور کمک به محقق شدن سه هدف مذکور از سیاست‌گذاری در حوزه کشاورزی ارائه گردد.

شیوه نگارش کتاب

فصل اول کتاب، انواع سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی شامل سیاست‌های حمایتی غیرقیمتی و سیاست‌های حمایتی قیمتی بررسی شده‌اند. با توجه به این‌که سیاست‌های قیمتی موضوع اصلی این کتاب می‌باشد، ادامه این فصل تجربه ایران و برخی از کشورهای منتخب در خصوص اجرای سیاست‌های قیمتی را بررسی کرده است. در مجموع این فصل در خصوص انواع سیاست‌های حمایتی دید مناسبی به خواننده می‌دهد.

فصل دوم کتاب، خلاصه‌ای از نتایج گزارش پایش و ارزشیابی سیاست‌های کشاورزی، در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) و هشت اقتصاد نوظهور در سال ۲۰۱۵ میلادی را که به بررسی تحولات سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی در ۹ کشور جهان می‌پردازد، بازگو کرده است. این فصل نشان می‌دهد مجموعه سیاست‌ها به سمت انحراف کمتر در مکانیسم بازار و توسعه ابزارهای مدیریت ریسک حرکت کرد است. با توجه به ماهیت و رسالت بورس کالای ایران در تقویت نظام بازار و ارائه سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت ریسک می‌توان نتیجه گرفت استفاده از بستر بورس در اعمال سیاست‌های حمایتی در بخش کشاورزی با جهت‌گیری کشورهای توسعه یافته و نوظهور در بخش کشاورزی سازگاری کامل دارد. در فصل سوم کتاب، سیاست‌ها و ابزارهای کشاورزی، مدیریت ریسک قیمت محصولات کشاورزی شامل پیمان‌های آتی، قراردادهای آتی، ابزار معامله، قراردادهای معاوضه و بیمه مورد بررسی قرار گرفته است. قراردادهای مشتقه بیمه ایده‌آل‌ترین ابزارهایی هستند که می‌توانند در چارچوب مکانیسم بازار جهت مدیریت ریسک قیمت در خدمت توسعه بخش کشاورزی قرار گیرند.

در فصل پایانی کتاب نقش پیشنهادی برای بورس کالای ایران در اجرای سیاست‌های حمایتی از بخش کشاورزی در قالب سیاست خرید تضمینی، سیاست قیمت تضمینی، انتشار اوراق اختیار فروش در قالب سیاست قیمت تضمینی، راه‌اندازی

معاملات قراردادهای آتی و معاملات اختیار معامله، انتشار اوراق گواهی سپرده کالایی و معاملات آن، راهاندازی صندوقهای کالایی، راهاندازی و توسعه معاملات نسبه و خرید دین و توسعه معاملات سلف و سلف موازی استاندارد بررسی شده است.

فصل اول	• انواع سیاستهای حمایتی در بخش کشاورزی • سیاستهای حمایتی کشورهای منتخب در خصوص مدیریت ریسک قیمت
فصل دوم	• نتایج گزارش پایش و بررسیهای سیاستهای کشاورزی در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی توسعه شست اقتصاد نوظهور در سال ۲۰۱۵ میلادی
فصل سوم	• سیاست و ابزارهای های با مدیریت ریسک قیمت محصولات کشاورزی
فصل چهارم	• نقش پیشنهادی برای بورس کالای ایران در اجرا سیاستهای حمایتی از بخش کشاورزی

مخاطبان کتاب

طراحی مطالب این کتاب به گونه‌ای بوده است که سیاست‌گذاران بخش کشاورزی کشور، محافل دانشگاهی و علاقمندان بازارهای کشاورزی هر یک بتوانند به فراخور جایگاه خود از آن بهره‌مند گردند. از منظر سیاست‌گذاری در این کتاب تلاش گردیده است با تولید یک محصول فکری و بسته سیاستی مطابق با نیازهای کشور و استانداردهای جهانی، مجموعه‌ای از راهکارهای عملی جهت ساماندهی قسمتی از چالش‌های بخش کشاورزی ارائه گردد.

فعالان بخش کشاورزی ضمن مطالعه این کتاب با چارچوب کلی حمایت دولت از بخش کشاورزی آشنا می‌شوند. در عین حال نباید فراموش کرد که یکی از انگیزه‌های اصلی نگارش این کتاب پاسخگویی به نیاز و خواسته سیاست‌گذاران این بخش در

زمینه آشنایی با روش‌های مبتنی بر بازار در حمایت از بخش کشاورزی بوده است. اساتید و دانشجویان رشته‌های اقتصاد و مهندسی کشاورزی نیز می‌توانند از مطالب این کتاب جهت غنای مطالب علمی خود استفاده نمایند. امید است این کتاب با پیشنهادهایی که ارائه کرده است بتواند راه را برای استفاده بیشتر از ظرفیت‌های بالقوه بورس کالای ایران در اعمال کاراتر سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی هموارتر سازد.

www.ketab.ir